

TÜRK HEYKEL SANATINDA FİGÜRATİF VE SOYUT ANLAYIŞIN ÖNCÜ TEMSİLCİSİ: ZÜHTÜ MÜRİDOĞLU

Metin ŞEN^{1*}

¹:Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, Mersin.

Özet

Bu makalede, Türk Heykel Sanatına, figüratif ve soyut heykelleriyle öncülük eden Zühtü Müridoğlu'nun yaşam öyküsü, sanatını temellendirdiği malzemeler ve kendine özgü sanat dili incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Heykel, Soyut, Figüratif, Malzeme.

Abstract

In this article, the life of Zühtü Müridoğlu, who leads to the Turkish sculpture art with his figurative and abstract sculptures, materials that grounded his art, and his specific language of art has been examined.

Keywords: Art, Sculpture, Absract, Figurative, Material

1. Giriş

Figüratif ve soyut heykellerinde dolu-boş, yatay-dikey, denge, ışık, oran, düzen, uyum, hareket gibi plastik etkileri ahşap, pişmiş toprak, bakır, demir, bronz, alçı ve beton malzemelerle, alışılmadık dışında kullanan Zühtü Müridoğlu; öğrenme ve öğretme merak ve arzusu bitmeyen, öğrendiklerini paylaşan, yeni eğilimleri ve gençleri destekleyen yaşam biçimiyle, içten ve dost tavırlarıyla Türk heykel sanatında öncü, yenilikçi, modern izler bırakan kişiliğiyle tanınmaktadır.

2. Yaşam Öyküsü (1906-1992)

Zühtü Müridoğlu, 1906 yılında İstanbul'da doğmuştur. Anılarını yazdığı kitabında; doğduğu evin içinde bir merdiven olduğunu ve sürekli bu merdivenin önünde oynadığını, üç yaşına kadar sakin bir çocukluk geçirdiğini, hastalanıp huyunun değiştiğini sıklıkla yaşadığını hırçın, arsız ve zırlayan bir çocuk olduğunu bunun da hayatı boyunca sürdüğünü anlatır. 'serseri olmama az kalmıştı ki iki rastlantı beni kurtardı' diyen Müridoğlu' onyedinci yaşındayken Muhsin Ertuğrul ile görüşür ve Ferah tiyatrosunda kısa bir süre çalışır. Hayatına yön verecek en önemli ikinci rastlantı ise, evinin tavan arasında Deniz subayı olan abisine ait bir resim kutusu bulması olmuştur. "Resim kutusu gayet de görkemliydi. Evvela açmak için çok uğraşım. Baktım: Boyalar, boyalar, fırçalar, hatta birkaç da resim kağıdı –ama karton gibi- vardı gibime geliyor. Nasıl boyanır, nasıl sürülür, tüpten nasıl boya çıkar bildiğim filan yok. Mithat'la (Özar) tanıştırdılar beni. O, 'çok güzel boyalar, bu boyalar eski boyalar, yok şimdi' dedi. Boya kullanmasını, fırça tutmasını öğretti biraz. Birkaç defa da Mithat'la çıktık, kırlarda resim yaptık. Mithat'ın resmine bakıyorum. O oraya ağaç koymuş, ben de koyuyorum. Benim ağaç, ağaca benzemiyor ama birdenbire sardı beni." Bir süre sonra da Mithat tutturdu bizim okula gireceksin, diye. Okul dediği Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi idi.

Müridoğlu, 1924 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi, Resim bölümüne girer. Okulda ilk hocası Hikmet Onat olur. Çizimleri fuzen kalem ile yapmalarını söyler ve çizimleri için duvara yaprak ve çiçeklerden oluşan alçı bir model asar ve gider. Müridoğlu, bu yaprak ve çiçekleri çizmek yerine, sehpa üzerinde duran alçıdan başı (büst) çizmeye başlar. Kocaman bir yuvarlak çizip içine de iki göz yerleştirir. Modele benzemese de insan başını andırdığını düşünür. Ertesi gün atölyeye geldiğinde çizdiği büstün karalandığını görür. Anlam veremez, şaşırır. Üst sınıftaki öğrencilerden, okula yeni gelen öğrencilerin önce süslemede kullanılan

* Yazışma yapılacak yazar: metinsen@mersin.edu.tr

Makale metni 13.11.2013 tarihinde dergiye ulaştırılmış, 27.01.2014 tarihinde basım kararı alınmıştır.

biçimleri, sonra baş, daha sonra tüm vücut çiziminin yapılmasını, eğer başarılı olurlarsa canlı modelden çizime geçilmesi gerektiğini öğrenir.

Hikmet Onat, Müridoğlu'nun çizimlerini beğenmez ve ona 'baş değil yaprakları çizmesi gerektiğini söyler'. Eski öğrencilerden Turgut Zaim, çizimine yararlı olur düşüncesiyle Müridoğlu'na, modelaj atölyesinde çamurla çalışmasını önerir. Böylelikle ertesi gün modelaj atölyesine gider. Atölyede, temiz giyinmiş, ak saçlı, güler yüzlü İhsan Özsoy hocasıyla tanışır ve modelaj çalışması yapmaya başlar. İhsan hoca'yı sevmiştir. İhsan Özsoy'un yönlendirmesi ve cesaretlendirmesi sonucunda da heykel yapmayı sevmeye başlar. Bir gün Hikmet hoca'sı "gayri ressam mı olacaksın heykeltıraş mı? diye sorar. Müridoğlu'da bölüm değiştirerek 'heykeltıraş' olamaya karar verir.

1928 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi'nden mezun olur ve o dönemde yaygın olan Avrupa bursu sınavını kazanarak, Paris'e gider. Özel Colarossi Akademisi'nde hocası olarak seçtiği Marcel Gimond'un atölyesinde çalışır. Bu arada Ecole du Louvre'un sanat tarihi ve Sorbonne'daki estetik kurslarına katılır.

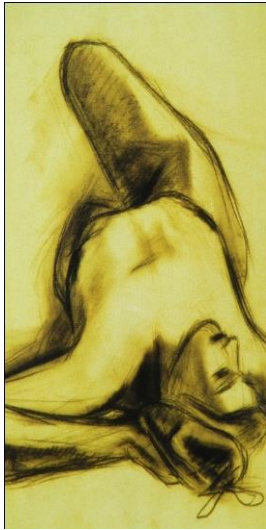
Zühtü Müridoğlu 1932 yılında Türkiye'ye döner. Samsun Erkek Lisesi'ne resim öğretmenini olarak atanır. Aynı yıl, Topkapı Sarayı Alay Köşkü'nde ilk kişisel heykel sergisini açar. Bu sergi, aynı zamanda Türkiye'de açılan ilk heykel sergisi olma özelliğini taşır. 1933 yılında 'D' grubunun kuruluşunda tek heykeltıraş olarak yer alır. 1936 yılında İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin heykeltıraşlığına getirilir. 1939'a kadar bu görevde kalan Müridoğlu aynı yıl içerisinde Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Öğretmenlik yapar. 1940 yılında Güzel Sanatlar akademisi Heykel bölümüne atanır ve Dekoratif sanatlar bölümünde Marie Louis Sue'nin yanında modelaj dersi verir. Daha sonra 1950 yılında A. Hadi Bara ile birlikte Heykel bölümü atölye sorumlusu olarak görev yapmaya başlar. 1955 yılında Akademi'de Ağaç uygulama atölyesini açar. 1969 yılında 'profesör' olur. 1971 yılında emekli olmasına rağmen 'emeritus profesör' olarak çalışmalarını Akademi'de uzun yıllar sürdürür.

3. Figüratif Dönemi (1930-1947)

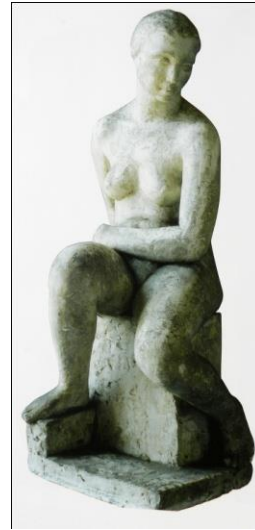
Heykelin yapısındaki üç boyutluluk, yaşayan ve devinen bir varlık olarak insanın ele alınmasında, heykel sanatçısına büyük olanaklar yaratır doğal olarak. Bu nedenle, insan bedeninin heykel nesnesine dönüşmüş biçimi, aslıyla yansıması arasında kurulacak bağıntılar içinde somut referanslar verecektir.

Latince'de insan bedeni anlamına gelen "corpus"un keşfiyle Rönesans atölyelerinde kullanılmaya başlayan canlı model, güzel sanatlar eğitiminin vazgeçilmezleri arasında öncelikli yerini alır.

Müridoğlu'nun modelden çizimleri ve figüratif heykelleri, insan bedeninin uyumlu yapısını ortaya çıkaran çıplak etütlerden oluşuyordu. Müridoğlu, figüratif anlayışta gerçekleştirdiği çizim ve heykellerinde, doğanın özüne bağlı kalmış ve figürün doğal verilerini zorlamamıştır. (Şekil 1,2)

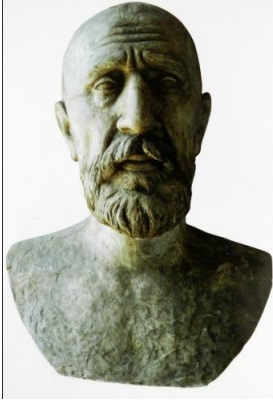

Şekil 1. Desen, Kağıt üzerine karışık teknik, 56x38.5 cm.

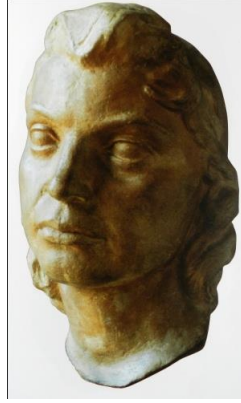

Şekil 2. Nü, Alçı, 54x26x25 cm.

İnsan bedeninin yorumu konusunda Mısır, Yunan Sanatı, heykelde modernizmin kapılarını açan Rodin ve Maillol, hocaları Gimaond ve İhsan Özsoy'un etkileri, Müridoğlu'nun en başarılı olduğu alana, büstlerine yansımıştır. Yalın biçimlerle oluşturduğu büst ve portreleri, yüzeylerindeki küçük darbelerden oluşan dokularıyla, geometri ve duyarlılığın çelişkisini ama aynı zamanda çekiciliğini taşıyan heykellerdir. (Şekil 3,4,5,)

Şekil 3. Osman Hamdi Bey Büstü,
Alçı, 58x45x30 cm.

Şekil 4. Mürşide'nin Başı,
alçı, 44x26x22 cm.

Şekil 5. Kadın Maskı,
alçı, 33x18x14 cm.

Ar dergisinde'..heykeltıraş Zühtü, genç neslin en kudretli unsurlarında biridir.. genç heykeltıraşın bize şimdiye kadar gösterdiği birçok etüdü ve bilhassa büstlerini zikredelim. Zühtü, form mükemmeliyetini realize edebilen, her eserinde tam bir şekil ve ahenk olgunluğuna varan bir sanâtkarımızdır.' diye yorumlanmıştır.

Bu dönemde yaptığı portre ve figürleri Türk heykel sanatı içinde figüratif anlayışın en etkili örnekleri arasında sayılır.

4. Soyut Dönemi (1948-.....)

Soyut sanatın tüm dünyada etkili olduğu 1940'ların ikinci yarısından sonra Müridoğlu, 1947 yılında ikinci kez Paris'e gider. Orada çağdaş heykelleri görür, inceler ve yurda döndüğünde, "şimdiye kadar öğrendiklerimi unutmak istiyorum" diyerek, heykelde figüratif anlayıştaki çizgisini sürdürmek istemez. Değişmek isteyen bir kuşağın temsilcisi olan Zühtü Müridoğlu, bir bakıma, figürle ilgili akademik bilgilerden uzaklaşarak, yepyeni deneylere öncülük etmeye hazır olduğunu anlatmak ister. Kısa süre sonra doğalcılık'tan 'soyut' anlayışa doğru, çoğunluğu ahşap ve bakır heykellerden oluşan farklı bir aşamaya yönelmekte tereddüt etmez.

O dönemde çok yakın arkadaşı olan Hadi Bara da soyut çalışmaya başlamasını "1948'e kadar figüratif heykel yaptım. Doğa'yı her biri soyut olan biçimlerin birleşmesi olduğunu anlayınca, bu görüş içinde aramalar yaptım. Bu yol beni saf plastik biçimlere yöneltti ve 1950'de figürasyonu bırakarak 'abstraction geometrique' anlayışında çalışmaya başladım" diye açıklar.

Heykel formunu yeniden çözümlmek isteyen Müridoğlu, temelde insan bedeninin uyumlu yapısından yola çıkıldığını anımsatan 'yatay ve dikey' doğrultuda ilk soyut heykelleri yapar. (Şekil 6,7).

Şekil 6 ve 7. Figür, ahşap, 68x8x7 cm, Soyut kompozisyon, ahşap, 106x38x29 cm.

Heykelde soyut anlayışı benimseyen Müridoğlu, geometrik-soyut anlayışla gerçekleştirdiği 'ışık küpleri' adlı heykelinde, ahşap plakaları birbirini izleyen tekrarlı formlar halinde kullanarak geometrik kütlede, boşluk-doluluk, denge ve biçimlerin oran-düzen uyumları üzerinde durmuştur. Böylece soyutlama sırasında oluşabilecek rastlantısal biçimleri ortadan kaldırarak ölçü, sayı, denge gibi plastik değerleri ortaya çıkarmıştır. (Şekil 8)

Şekil 8. Işıklı Küpler, 50x25x25 cm.

'Mezar taşı' adını verdiği, yatay ve dikey çizgilerin belirgin olduğu bir dizi heykellerinde ise ıhlamur ve manolya ağacından yararlanarak düzen ve dengeyi aramış, kompozisyonda demir parçaları ve çivileri de birleştirici bir öge olarak kullanmıştır. (Şekil 9,10)

Şekil 9. Soyut Kompozisyon, ahşap, demir, 97x78x65 cm.

Şekil 10. Soyut Kompozisyon, ahşap, demir, 99x97x76 cm.

Ayrıca ahşap malzemenin yanı sıra, pişmiş toprak ve ince bakır levhalarda kullanmış ve sadece ağaç dallarını kullanarak figürü anımsatan soyut heykellerde gerçekleştirmiştir. (Şekil 11,12,13,14)

Şekil 11. Soyut Kompozisyon, ahşap üzerine bakır, 128x102x80 cm.

Şekil 12. Soyut Kompozisyon, ahşap, 143x96x94 cm.

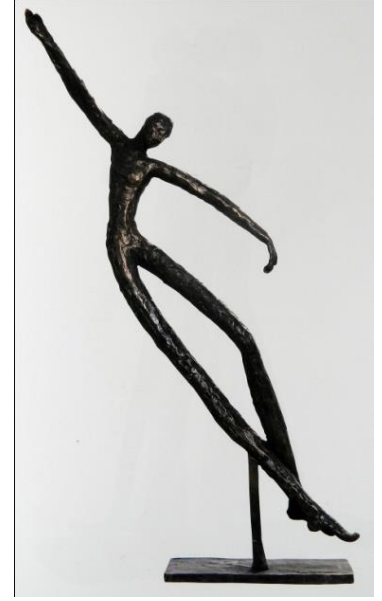
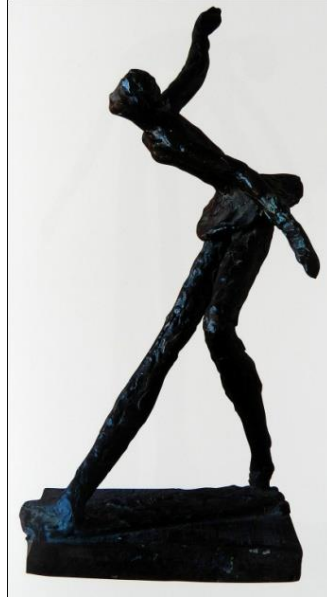
Şekil 13. Soyut Kompozisyon, ahşap üzerine bakır, 61x60x57cm.

Şekil 14. Üzeri Desenli Küp, pişmiş toprak, 14x13x12 cm.

Müridoğlu'nun heykellerinde kullandığı bu malzeme çeşitliliği önem taşıyan unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar. Ahşap, pişmiş toprak, bronz gibi tekil malzemelerden yaptığı heykellerinin yanı sıra, iki farklı malzemeyi, örneğin ahşap ve bakırı, demir çubuk eşliğinde betonu, ahşap ile demiri bir arada bir bütünlük oluşturacak şekilde kullanması, öncü, araştırmacı sanatçılar kuşağından olduğunu hatırlatmaktadır bizlere.

Müridoğlu'nun son dönem heykellerine, buz pateni yarışlarında ve uluslararası gösterileri izlerken etkisi altında kaldığı yıldızlar esin kaynağı olur. O dönemde Altın Kız adıyla ün yapan Nadia Commaneci ve Kathrina Witt'in paten pistinde kayarken, bedenlerinin aldığı estetik uyumu 'balerinler' konulu heykelleriyle yorumlar. (Şekil 15,16,17)

Şekil 15. Balerin, bronz, 55x12x6 cm.

Şekil 16. Balerin, bronz, 26x11x9 cm.

Şekil 17. Figür, bronz, 35x10x8 cm.

Müridoğlu, bu heykelleri, insan bedeninin devinim halinde alabileceği kıvrımlı uyumunu daha düz bir biçimde çözümlenme isteğiyle tekli, ikili, üçlü gruplar halinde Giacometti'nin biçimleme anlayışını düşündürürcesine kendine özgü bir şekilde inceltmiş ve uzatmıştır. Yukarı doğru uçacakmış duygusu yaratan bu figürlerde oluşan uçma duygusu, hareket ettikçe bir beden lirizmi yaratır aynı zamanda. İkisi arasındaki ayrımı Şair Cemal Süreya yorumlar."Giacometti yerçekimi tutkunu bir sanatçı; Zühtü Müridoğlu'nda ise bütünüyle bir gökçekimi söz konusu.

Sanatsal ve düşünsel tavrıyla, figüratif ve soyut anlayışın öncü temsilcisi olarak Türk Heykel Sanatında yer alan Müridoğlu, anıt heykeller de yapar. Barbaros Anıtı'nı (1939-1944), Zonguldak Atatürk Anıtı'nı (1941-1946), Anıtkabir Kabartmalarından Dumlupınar'ı (1951-1953), Muş Atatürk Anıtı'nı (1963-1965) ve Büyükaada Atatürk Anıtı'nı (1964-1965) gerçekleştirir.

Kaynaklar

1. Artist Modern, Ekim-Kasım, İstanbul.
2. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997, Yem yayınları, İstanbul.
3. Müridoğlu, Z., 2006, Resim, Heykel: Bütün Bir Yaşam, YKY Yayınları, İstanbul.
4. Müridoğlu Z. 1992, YKY Yayınları, İstanbul.
5. Sülün, E.N., 2011, "Türk Heykel Sanatında İlk Cumhuriyet Kuşağı Zühtü Müridoğlu (1906-1992)"
6. <http://www.sanalmuze.org/sergiler/view.php?type=2&artid=569>